

РОЛЬ МИТНИХ СОЮЗІВ У СВІТОВІЙ ІНТЕГРАЦІЇ

Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ

***Abstract.** The theoretical and historical aspects of the formation of customs unions, their essential characteristics, the advantages and disadvantages of formation, the relevance of Ukraine's accession to the EU customs union and its readiness to join are considered.*

***Key words:** economic integration, free trade zone, customs union, EU, customs payments, trade barriers.*

Світова інтеграція має безліч прикладів створення міждержавних економічних об'єднань. Одними із таких формувань є митні союзи, утворення яких є свідченням високого рівня дружніх взаємовідносин між членами співтовариства завдяки взаємовигідному міжнародному співробітництву.

У міжнародній практиці митний союз є заснованим державами утворенням, яке має право приймати обов'язкові для застосування цими державами власні нормативно-правові акти з питань, що регулюються Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур, а також має повноваження щодо прийняття рішення про підписання, ратифікацію чи приєднання до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур відповідно до своїх внутрішніх митних правил [1]. Іншими словами, митний союз передбачає політичну домовленість, укладену державами для створення зони вільної торгівлі між усіма учасниками. У результаті, на відміну від класичної зони вільної торгівлі, країни-члени розробляють правила торгівлі з країнами, що не є членами митного союзу, та встановлюють спільні торговельні бар'єри для таких країн. Держави для виконання своїх зобов'язань перед іншими країнами-членами починають обмежувати імпорт певних товарів чи послуг за допомогою засобів нетарифного регулювання. Митні платежі на внутрішніх кордонах не стягуються, що дозволяє товарам вільно переміщатися між країнами-членами митного союзу незалежно від того, чи були вони повністю вироблені в межах союзу чи імпортовані після розміщення у вільному обігу з інших країн.

До основних характеристик митних союзів відносять [2, с.15]: здійснення вільної торгівлі між країнами-членами; скасування всіх внутрішньодержавних мит та інших еквівалентних митних платежів; скасування всіх нетарифних торговельних бар'єрів; гармонізацію систем опису та кодування товарів; прийняття єдиної тарифної класифікації товарів; впровадження загального зовнішнього митного тарифу та стандартної системи оцінки; гармонізацію митних органів та процедур; запровадження єдиного національного митного законодавства; ведення спрощеної та гармонізованої торговельної документації; введення спільних вимог до митних режимів; встановлення правил походження товарів, що походять з країн-членів; прийняття єдиних стандартів/вимог щодо заходів нетарифного регулювання; спрощене переміщення громадян на території митного союзу; проведення спільної митної політики щодо країн, які не є учасниками союзу; високий ступінь економічної інтеграції.

Якщо розглядати митні союзи як форму інтеграційного об'єднання, в межах якої усуваються бар'єри на шляху руху товарів і виникають можливості для більш глибокої спеціалізації виробництва, тоді можна стверджувати, що теоретичні підвалини їх існування були закладені класиками економічної науки у XVIII столітті. Якщо ж визначати митні союзи як форму колективного протекціонізму стосовно третіх країн, тоді можна говорити, що теоретичний базис їх формування було започатковано ще меркантилістами у XVI столітті. Але все це лише дотично. Якщо ж вести мову про прямі наукові розробки, то перші теоретичні обґрунтування митних союзів надав Джейкоб Вінер (1892-1970) в середині XX ст. Він доводив, що вплив митного союзу на добробут і міжнародну торгівлю може бути як сприятливим, так і несприятливим. Все залежить від співвідношення ефектів «створення торгівлі» та «відхилення торгівлі». Його висновки розширив Джеймс Мід (1907-1995), який обстоював скорочення торговельних бар'єрів через «всеохоплюючу угоду», до якої входили б всі країни і всі товари, і яка передбачала б скорочення на недискримінаційній основі всіх мит.

Таким чином, історично, митні союзи почали виникати ще до їх теоретичного обґрунтування. Так, в Англії ще у XIII столітті з'являються інтермуніципальні торговельні договори, відповідно до яких громадяни одного міста, приїжджаючи з торговельними цілями до іншого міста, звільнялися від сплати мит. Пізніше, у XV столітті такі торговельні договори набули поширення у Франції. Водночас першим повноцінним митним союзом став Німецький митний союз, утворений у 1834 р., що об'єднав суверенні німецькі держави та утворив єдину митну територію.

Серед діючих митних союзів можна відзначити: Андське співтовариство (CAN); Карибське співтовариство (CARICOM); Центральноамериканський спільний ринок (CACM); Східноафриканське співтовариство (EAC); Економічне та валютне співтовариство Центральної Африки (CEMAC); Євразійський митний союз (EACU); Митний союз Європейського Союзу (EUCU); Митний союз ЄС-Андорра; Митний союз ЄС-Сан-Марино; Митний союз ЄС-Туреччина; Рада співробітництва Перської затоки (GCC); Ізраїльсько-палестинський митний союз; Південний спільний ринок (MERCOSUR); Південноафриканський митний союз (SACU); Митний союз Швейцарія-Ліхтенштейн (CH-FL); Західноафриканський економічний і валютний союз (WAEMU) [3].

Тривала історія функціонування та розвитку митних союзів є наслідком їх низки беззаперечних переваг, серед яких [4]:

1. Підвищення ефективності та зниження витрат виробництва. Завдяки зняттю торговельних бар'єрів всередині митного союзу посилюється конкуренція між товаровиробниками у країнах-членах. Через відсутність бар'єрів для імпорту чи експорту вітчизняні товаровиробники кожної країни-члена більше не захищені зовнішніми заходами митного регулювання. Як наслідок, вітчизняні товаровиробники змушені підвищувати свою ефективність, щоб конкурувати з представниками інших членів союзу. Це призводить до зростання рівня ефективності та кращого розподілу ресурсів. Крім того, підвищення ефективності та зниження витрат виробництва можуть мати позитивний ефект для споживачів у вигляді нижчих цін і покращеної якості продукції.

2. Розширення ринку та ефект масштабу. Усунувши торговельні бар'єри, вітчизняні товаровиробники кожної країни-члена фактично отримують доступ до більш ємного ринку всього митного союзу. Це може призвести до потенційного економічного зростання разом із можливістю використання ефекту масштабу, що передбачає зменшення довгострокових середніх загальних витрат товаровиробників завдяки розширенню ринку та ймовірному збільшенню експорту.

3. Збільшення інвестицій. Інвестори, швидше за все, вкладатимуть капітал у суб'єкти господарювання, що належать до митного союзу, адже вони можуть працювати з меншою кількістю бар'єрів. Збільшення прямих іноземних інвестицій часто походить від транснаціональних компаній, які сподіваються збільшити свою ринкову базу.

4. Політична стабільність. Утворюючи митний союз, країни-члени працюють разом, щоб створити торговельну політику, яка підтримує економічну єдність. Оскільки країни-члени сильно залежать від економічної стабільності, то існує менша ймовірність виникнення суперечок між ними, адже розпад митного союзу може призвести до розладу економічних систем країн-членів.

5. Прискорене зростання виробництва і торгівлі. Завдяки зняттю протекціоністських торговельних бар'єрів спостерігається збільшення торгівлі всередині країн-членів. Це сприяє економічному зростанню, розширенню виробництва, підвищенню валового внутрішнього продукту країн-членів, створенню нових робочих місць.

6. «Створення та відхилення торгівлі», або «приплив і відплив» торгівлі. «Приплив» торгівлі відбувається тоді, коли більш ефективні країни-члени експортують до менш ефективних, покращуючи розподіл обмежених ресурсів. Відплив торгівлі відбувається, коли ефективніші країни, що не є членами, експортують менше до країн-членів через спільні тарифи чи інші бар'єри митного союзу. Це дозволяє процвітати невеликим і менш ефективним підприємствам у митному союзі.

7. Зменшення дисбалансів торгівлі. Спільна зовнішня політика запобігає дисбалансам торгівлі, які можуть бути спричинені тим, що країни-члени імпортують або експортують товари з нижчими тарифами, таким чином ставлячи інших членів із вищими тарифами у невігідне становище.

Водночас, не варто ідеалізувати митні союзи, адже їх існування має певні недоліки [5, с.41-42]:

1. Втрата економічного суверенітету країн-членів. У межах митного союзу всі країни-члени спільно ведуть переговори та ухвалюють рішення щодо торговельних угод. У результаті окрема країна не може сама визначати чи коригувати торговельну політику, щоб захистити окремі свої інтереси.

2. Нерівний розподіл вигод. Країни-члени не завжди отримують рівні вигоди від зняття

торговельних бар'єрів. Тому деякі країни можуть виграти більше, ніж інші. З іншого боку, у разі втрат, деякі країни-члени можуть постраждати більше, ніж інші.

3. Перешкоджання досягненню мети глобальної лібералізації. Зі створенням сильних митних союзів інтересам країн-членів надається високий пріоритет, при цьому їх майже не турбують інтереси країн, що не є членами. Як наслідок, спостерігається зниження загальної лібералізації світової торгівлі. Це може суперечити принципу Світової організації торгівлі щодо недискримінації між країнами.

4. Зниження глобальної ефективності. Митні союзи сприяють вітчизняним товаровиробникам і призводять до ефекту «відхилення торгівлі». У результаті більш ефективні товаровиробники у юрисдикціях поза союзом експортують менше, що призводить до загального зниження ефективності та неправильного розподілу ресурсів.

5. Розбіжності в поглядах на здійснення торговельної політики. Часто важко формувати торговельну політику, адже різні країни отримують від неї різну вигоду. Розбіжності всередині союзу щодо визначення торговельної політики можуть призвести до проблем між країнами. Оскільки їхні економіки сильно залежать одна від одної, то міждержавні протиріччя можуть бути критичними.

6. Складність встановлення спільного митного тарифу. Даний процес дуже вартісний, трудомісткий і довготривалий. Хоч якась країна в митному союзі виробляє певні товари ефективніше, іншим країнам-членам зазвичай важко відмовитися від виробництва і торгівлі ними.

Отже, утворення митного союзу чи приєднання до нього завжди відбувається на основі порівняння втрат і вигод. Саме переважання вигод є основою для прийняття рішення.

Питання митних союзів актуалізувалося і для нашої держави. Україна, оголосивши курс на вступ до ЄС, повинна стати членом митного союзу ЄС. Останнє вимагає законодавчого узгодження, адекватної імплементації та правозастосовної спроможності, а також доступу до відповідних комп'ютеризованих митних систем. Наразі європейські партнери відзначають хороший рівень підготовки України до вступу в ЄС у частині входження до митного союзу. Так, Україна підключена до загальної митної інформаційної системи ЄС та використовує нову комп'ютеризовану транзитну систему. Україна є учасницею Конвенції про спільний транзит, яка повноцінно базується на системі транзиту митного союзу ЄС. Але, незважаючи на те, що митне законодавство в більшості своїй наближене, воно потребує певного подальшого узгодження з правовою системою ЄС. Основою для цього має стати новий Митний кодекс України, який повинен бути прийнятий найближчим часом. Також пріоритетним має бути посилення адміністративної спроможності в IT-секторі. Для покращення імплементації та забезпечення дотримання митного законодавства, узгодженого з ЄС, знадобляться також певні зміни поточних процедур і методів роботи в деяких сферах діяльності [6, с.44].

Таким чином, у сучасному світі, пронизаному мережею взаємозв'язків, держави поодиноці, в ізоляції від решти країн світу, вже не здатні ефективно відповідати на виклики глобалізації. Тому виникає потреба у формуванні та розвитку митних союзів, що є міжнародними угодами, згідно з якими суверенні держави погоджуються вільно торгувати одна з одною, одночасно вживаючи спільних заходів щодо торгівлі з країнами, які не є членами союзу. Не є винятком і Україна, для якої досягнення європейських стандартів та інтеграція у митний союз ЄС набули особливого значення.

Список використаних джерел

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) від 18.05.1973 р. Дата оновлення: 12.07.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text (дата звернення: 22.01.2024).

2. Francis K., Kabira W., Njoroge J., Juma D. The East African customs union opportunities and challenges for small-scale women traders : research paper for inception workshop on mainstreaming gender in trade. Nairobi : Collaborative centre for gender & development, 2009. 32 p.

3. Customs unions. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/customs-unions> (дата звернення: 22.01.2024).

4. Khalid A. Customs Union. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/customs-union/> (дата звернення: 22.01.2024).

5. Özgöker U., Bedirhan Z. A. The modernisation of the EU-Turkey customs union. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*. Vol. 5 (10). P. 37-53.

4. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels : European Commission, 2023. 66 p.

Мельник Віктор Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Переяслав, email: vitarudenko@ukr.net

Melnyk Viktor M. – doctor of economic sciences, professor, professor of the finance department of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, e-mail: melnik_viktor@ukr.net

Руденко Вікторія Василівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Вінницького навчально-наукового інституту економіки ЗУНУ, Вінниця, email: vitarudenko@ukr.net

Rudenko Viktoriia V. – doctor of economics, associate professor, associate professor of the department of finance, Banking and Insurance of Vinnytsia educational and research institute of economics WUNU, Vinnytsia, e-mail: vitarudenko@ukr.net